

แนะนำวรรณคดีหน้าอ่าน.....สามัคคีเภทคำฉันท์ ...ประวัติ เรื่องย่อ ตัวละคร

นำเสนอเมื่อ : 14 ส.ค. 2552

ผู้แต่ง นาย ชิต บุรทัต

วัตถุประสงค์

เพื่อมุ่งชี้ความสำคัญของการรวมเป็นหมู่คณะ
เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อป้องกันรักษาบ้านเมืองให้มีความเป็นปึกแผ่น

ประวัติของเรื่อง

ในสมัยรัชกาลที่ 6 เกิดเหตุการณ์ต่างๆ เช่น สงครามโลกครั้งที่ 1 บพ. 130
ทำให้เกิดความตื่นตัวทางความคิด มีความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการบ้านเมืองแตกต่างกันเป็นหลายฝ่าย
จึงทำให้ส่งผลกระทบต่อความไม่มั่นคงของบ้านเมือง
ในภาวะดังกล่าวจึงมีการแต่งวรรณคดีปลุกใจให้มีการรักษาขึ้นโดยเรื่องสามัคคีเภทแต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2457
โดยมุ่งเน้นความสำคัญของความสามัคคีเพื่อรักษาบ้านเมือง

สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นกวีนิพนธ์สุภาพสัด ว่าด้วย "โทษแห่งการแตกสามัคคี"
ภายหลังได้รับการยกย่องเป็นตำราเรียนวรรณกรรมไทยที่สำคัญเล่มหนึ่งทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ลักษณะเด่นของ สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นกวีที่มีความงดงาม ใช้อ้อยคำอย่างละเมียดละไม
โอ้อ้อลึงการในการใช้แบบแผนฉันทลักษณ์ของกาพย์และฉันท์เช่น การใช้สัทพยางค์วิภัติ

ฉันท์แต่งบทไหว้ครู หรือการใช้มาลีฉันท์ และสัทธาฉันท์แต่งบทขริมขลัง การใช้กาพย์และ

ฉันท์ลักษณะอื่นๆ ที่ให้อารมณ์ความรู้สึกสอดคล้องกับเนื้อหา อารมณ์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน่าหวาดกลัว
เกรี้ยวกราด ตกใจ ผาดโผน ลีลาอ่อนไหว โนมนำใจ หรือเศร้าสังเวช จนกล่าวได้ว่า
เอกภาพของเนื้อหาและรูปแบบฉันทลักษณ์ในสามัคคีเภทคำฉันท์นั้นแต่งได้ดียิ่ง
ควรเป็นแบบอย่างในการศึกษาเรียนรู้

หลักธรรมสำคัญของ สามัคคีเภทคำฉันท์
สะท้อนให้เห็นถึงการแตกความสามัคคีกันระหว่างเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี
เป็นสาเหตุนำไปสู่การเสียแควนวัชชีแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ครองแควนมคธ ทั้งที่แต่เดิมนั้น

กษัตริย์ลิจฉวีทุกองค์ล้วนตั้งมั่น อยู่ในธรรมที่เรียกว่า **"อุปริหานิยธรรม"** คือ **ธรรมอันเป็นไปเพื่อเหตุแห่งความเจริญฝ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติจักไม่เป็นไปในทางเสื่อม อันได้แก่**

๑. เมื่อมีกิจใดเกิดขึ้น ก็ประชุมกันปรึกษาในกิจนั้น
๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันกระทำกิจอันควรทำ
๓. ถ้ามั่นตามขนบธรรมเนียมหรือประเพณีอันดีอันชอบที่มีอยู่ ไม่เลิกถอน หรือดัดแปลงเสียใหม่
๔. มีความเคารพยำเกรงผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ ทั้งเชื่อถือกระทำตามถ้อยคำบัญชาและคำแนะนำสั่งสอนของผู้เป็นใหญ่นั้น
๕. ไม่ประทุษร้ายข่มเหงบุตรและภริยาของกันและกันด้วยประการใดๆ
๖. ไม่ละบลู่ดูหมิ่นต่อเจตีย์สถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำพิธีกรรมบวงสรวงก็กระทำตามควร
๗. อำนวยความคุ้มครองป้องกันแก่พระอรหันต์ บรรดาที่มีอยู่ในแคว้นแคว้นวัชชีให้เป็นสุขและปราศจากภัย

เนื้อเรื่องโดยย่อของ สามัคคีเภทคำฉันท์ มีว่า สมัยก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไม่นานนัก พระเจ้าอชาตศัตรูทรงครองราชสมบัติที่นครราชคฤห์ แคว้นมคธ พระองค์ทรงมีวัสสการพราหมณ์ ผู้ฉลาดและรอบรู้อศิลปศาสตร์ เป็นที่ปรึกษาราชกิจทั่วไป ขณะนั้นทรงปรารถนาจะแผ่พระราชอาณาเขตเข้าไปถึงแคว้นวัชชี แต่กริ่งเกรงว่ามีอาจเอาชนะได้ด้วยการส่งกองทัพเขารุกราน เนื่องจากบรรดากษัตริย์ลิจฉวีมีความสามัคคีสูง และการปกครองอาณาจักรด้วยธรรม อันนำความเจริญเข้มแข็งมาสู่แคว้นแคว้น พระเจ้าอชาตศัตรูทรงหาหรือเรื่องนี้เป็นการ

เฉพาะกับวัสสการพราหมณ์ จึงเห็นแจ้งในอุบายจะเอาชนะด้วยปัญญาวันหนึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จออกจากราชการ พร้อมพรั่งด้วยเสนาอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ เมื่อเสร็จวาระเรื่องอื่นๆ ลงแล้ว จึงตรัสในเชิงหารือว่า หากพระองค์จะยกทัพไปปราบแคว้นวัชชีใครจะเห็นคัดค้านประการใด

วัสสการพราหมณ์ฉวยโอกาสเหมาะกับอุบายตนที่วางไว้ ก็กราบทูลท้วงท้วงว่าเห็นที่จะเอาชนะไม่ได้เลย เพราะกษัตริย์ลิจฉวีทุกองค์ล้วนผูกพันเป็นกัลยาณมิตรอย่างมั่นคง มีความสามารถในการศึกและกลาหาญ อีกทั้งโลกจะติเตียน หากผู้ยอมคดขใจประทุษร้ายรุกรานเมืองอื่น ขอให้ยับยั้งการศึกเอาไว้เพื่อความสงบของพระราชอาณาจักร

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงแสร้งแสดงพระอาการพิโรธหนัก ถึงขั้นรับสั่งจะให้ประหารชีวิตเสีย แต่ทรงเห็นว่าวัสสการพราหมณ์รับราชการมานาน จึงลดโทษการดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ครั้งนั้น เพียงแคลงพระราชอาญาเขียนตัวอย่างแสนสาหัสจนสลบไสล ถูกโกนหัวประจานและ เนรเทศออกไปจากแคว้นมคธ

ข่าววัสสการพราหมณ์เดินทางไปถึงนครเวสาลี เมืองหลวงของแคว้นวัชชี ทราบไปถึงพระกรรณของหมูกษัตริย์ลิจฉวี จึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานตีกลองสำคัญเรียกประชุมราชสภาว่า ควรจะขับไล่หรือเลี้ยงเอาไว้ดี ในที่สุดที่ประชุมราชสภาลงมติให้นำเขาเฝ้าเพื่อหยั่งท่าทีและฟังคารมก่อน

แต่หลังจากกษัตริย์ลิจฉวีทรงชักใช้ไล่เลียงด้วยประการต่างๆ ก็หลงกลวัสการพราหมณ์ ทรงรับไว้ทำราชการในตำแหน่งอำมาตย์ผู้พิจารณาพิพากษาคดีและตั้งเป็นครูฝึกสอนศิลปวิทยาแก่ ราชกุมารของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีด้วย จากนั้นต่อมา พราหมณ์เผ่าก็ทำที่ปฏิบัติงานในหน้าที่อย่างดี ไม่มีสิ่งใดบกพร่อง จนหมูกษัตริย์ลิจฉวีไว้วางพระทัย

แผนการทำลายความสามัคคีได้เริ่มจากวัสการพราหมณ์ใช้กลอุบายให้บรรดาราชโอรสกษัตริย์ลิจฉวีระแวงกัน โดยแกล้งเชิญแต่ละองค์ไปพบเป็นการส่วนตัว แล้วถามปัญหาธรรมดาคำที่รู้ๆ กันอยู่ เมื่อองค์อื่นซักเรื่องราวสนทนาอะไรกับอาจารย์บ้าง เมราชกุมารองค์นั้นจะตอบความจริง แต่ก็ไม่มีใครเชื่อถือ ก่อให้เกิดความระแวงและแตกราวในบรรดาราชกุมาร กระทั่งลุกลามไปสู่กษัตริย์ลิจฉวี ผู้เป็นพระราชบิดาทุกองค์ ทำให้ความสามัคคีค่อยๆ เสื่อมลงจนกระทั่งไม่เขารวมประชุมราชสภา หรือได้ยินเสียงกลองก็ไม่สนใจประชุม เมื่อมาถึงขั้นนี้

วัสการพราหมณ์จึงลอบส่งข่าวไปให้พระเจ้าอชาตศัตรูยกทัพมาตีแคว้นวัชชีได้เป็นผลสำเร็จ

สามัคคีเภทคำฉันท์ แต่งขึ้นเพื่อมุ่งสรรเสริญธรรมแห่งความสามัคคีเป็นแก่นของเรื่อง และหลักธรรมข้อนี้ไม่ลุ่มลุ่ม สามารถยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนที่มีความพร้อมเพรียงกันพัฒนาสังคม หากนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

แก่นเรื่อง

1. โทษของการแตกสามัคคี
2. การใช้สติปัญญาเอาชนะฝ่ายศัตรู
3. การใช้วิจรรย์ญาณก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรสิ่งใดย่อมเป็นการดี
4. การถือความคิดของตนเป็นใหญ่และทะนงตนว่าดีกว่าผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม

วิเคราะห์ตัวละคร

วัสการพราหมณ์กับกษัตริย์ลิจฉวี

วัสการพราหมณ์เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินเรื่อง เป็นผู้ออกอุบายวางแผนและดำเนินการยุยงจูนเหล่ากษัตริย์แตกความสามัคคีทำให้อชาตศัตรูเข้าครอบครองแคว้นวัชชีได้สำเร็จ วัสการพราหมณ์เป็นพราหมณ์อาวุโสผู้มีความสามารถสติปัญญาดี รอบรู้ศิลปวิทยาการและมีวิชาศิลป์เป็นที่ไว้วางใจจากฝ่ายศัตรูและสามารถโน้มน้าวเปลี่ยนความคิดของฝ่ายตรงข้าม ให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้สำเร็จ

บางทรรศนะอาจเห็นว่าวัสการพราหมณ์เป็นคนที่ขาดคุณธรรมใช้อุบายล่อลวงผู้อื่นเพื่อประโยชน์ฝ่ายตน แต่อีกมุมมองหนึ่งวัสการพราหมณ์มีคุณสมบัติที่นายกยอกกล่าวคือมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าอชาตศัตรูและบ้านเมือง เป็นอย่างมากยอมเสียสละความสุขส่วนตัว ยอมลำบากเจ็บตัว

ยอมเสี่ยงไปอยู่ในหมูศัตรูต่อองศาความอดทนสูงและรู้จักรักษาความลับได้ดีเพื่อให้อุบายสำเร็จ

ส่วนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีขาดวิจรรย์ญาณ(ญาณพิจารณาไตร่ตรอง)

จนในที่สุดทำให้แตกความสามัคคีจนเป็นเหตุให้แคว้นวัชชีตกเป็นของแคว้นมคธ

วัสสการพราหมณ์คือ ตัวละครใน “สามัคคีเภทคำฉันท์” อันเป็นบทประพันธ์ของ ชิต บุรทัต กวีเอกในแผ่นดินรัชกาลที่ ๖

ชิต บุรทัต เชี่ยวชาญในเชิงฉันทวิทยาอย่างไร คงจะเห็นกันได้จากการว่าพรรณนาถึงความงดงามของกรุงราชคฤห์อันเป็นนครหลวงของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ เอาไววดังนี้

“ซอฟ้าตระการกละจะหยัน จะเยาะยั่วทมิฬมพร

บราลีพิลาศุภจรรยา นพศุลประภัสร

ทางหงส์ผจงพิจิตระงอน ดูจะกวีกันภาลัย”...

อันนับได้ว่างามนัก วัสสการพราหมณ์ ในคำฉันท์เรื่องนี้เป็นครูอาจารย์สอนศิลปะวิทยาอยู่ในแคว้นมคธ แต่ที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านั้นก็คือนักการเมืองเจ้าเล่ห์ เป็น “บางซางยู” หรือว่า นักยุแยงตะแคงรั้วมีระดับปรมาจารย์

วัสสการพราหมณ์เข้าไปเป็น “ไส้ศึก” อยู่ในแคว้นแคว้นวัชชีซึ่งปกครองโดยเหล่าบรรดากษัตริย์ ลิจฉวี และไชระยะเวลาอยู่ไม่นานนัก เหล่าบรรดาผู้นำตั้งที่วานั้น ก็ถึงกาลแตกแยก

ก่อนหน้านั้นวัสสการพราหมณ์ได้ยอมเจ็ดตัวเล่นละครตบตา ยอมให้เจ้านายตนเขียนตี และโกน หัวขบไล่ให้ออกจากเมืองไปตั้งที่ผู้ประพันธ์ได้บรรยายเอาไว้ว่า

“ยลเนื้อก็เนื้อเต็น พิสะเสนก็สั้นรั้ว

ทั้งร่างและทั้งตัว ก็ระริกระริวไป

แลหลังก็หลังโล หิตโอเลอะลามไหล

พंगผาดอนาถใจ ตละลวันระรอยหวาย”...

และนี่ก็คือฝีมือในการแต่งฉันท์ที่เป็นหนึ่งของชิต บุรทัต สามัคคีเภทคำฉันท์

ไม่เพียงแต่งงดงามด้วยภาษากวีเท่านั้น แต่เนื้อหาสาระนั้นว่า ยังเหมาะสมอย่างยิ่งด้วยสำหรับสังคมไทยยามนี้

เหตุก็เพราะความไม่สมานฉันท์ ไม่สามัคคีกัน โดยแท้ ที่นำมาซึ่งความวิบัติล่มจมของบ้านเมือง

ฟังว่า เหล่าบรรดากษัตริย์ลิจฉวีอันเป็นผู้ปกครองแคว้นวัชชีซึ่งปวงนั้น ได้เคยมีการปกครองใน ระบบรัฐสภาที่เข้มแข็งเป็นอย่างยิ่ง

ก่อนที่วัสสการพราหมณ์จะเข้ามาทำให้สภากิดแตกแยก และเกิด หัวันระแวงแคลงใจกันขึ้น ดังที่ผู้ประพันธ์ว่า

“สามัคคีธิมมะทำลาย มิตรระภิทนะกระจาย

สรรพะเสื่อมหายน ก็เปนไป”...

สมดังชื่อเรื่องว่า สามัคคีเภท

สรุปแล้ว ทั้งสภาและบ้านเมืองประชาชนของแคว้นวัชชีก็ไม่มีอะไรเหลือ ด้วยฝีมือการยุแยง ของวัสสการพราหมณ์แต่ผู้เดียวโดยแท้